

HOLEKALENDEREN 2001

KVINNELIV I HOLE

Si noen anerkjennende ord til din hustru, mand! Hun har gjort det hyggelig i hjemmet for dig, glædet dit hjerte og git dig mat du synes om. Om ikke mer, saa si hende tak. Denne oppfordringen sto i Ringerikes Blad i 1925. Kvinners arbeid har tradisjonelt vært lite synlig og verdsatt, derfor ønsker Hole historielag med denne kalenderen å sette søkelyset på kvinners arbeidsdag i vårt nærrområde. Vi har valgt ut 12 enkeltkvinner som hver på sin måte representerer kvinners arbeidsdag i perioden 1870-1950. De fleste har vært bondekoner og husmannskoner, men vi møter også ei seterbudeie, tjenestejente, jordmor, lærerinne, hotellarbeider, husholderske og husmorvikar. Noen av kvinnene var med i lokalpolitikk, og mange av kvinnene var med i misjonsforeninger, bondekvinnelag og sanitetsforening. Disse foreningene var kvinnenes første organiserte møteplass, og her ble grunnlaget lagt for kvinnenes deltagelse i politisk arbeid.

Bønsnes kvinneforening

på tur til Margarinsentralen i Oslo ca. 1950.

1. bord fra venstre: Anna Sand, Signe Landmark, Karen Sørensen (Mosenga) og Sara Lehne.
2. bord fra venstre: Gunvor Søhol, Marta Retvedt, Karoline Hafnor og Elise Ruud (Ullern). Anders H. Western fra Hundstad på Røyse var på denne tiden direktør ved Margarinsentralen i Oslo.

Foto: Hole bygdearkiv.

**MANUSKRIFT AV MARGIT HARSSON
UTGITT AV HOLE HISTORIELAG**

HUSHOLDERSKE OG SAUEKLIPPER Ved Portebakken litt nord for Berget i Utstranda lå det før ei stue som sto litt på skakke. Det var Portestua som er med på det berømte frimerket fra krigen med motivet Vi Vil Vinne. Maren Porten, eller Maren Andreasdatter Nes, hadde Portestua som sitt hjem i mer enn 50 år. Hun var født i 1864, og var bare 4 måneder fra å fylle hundre år da hun døde i 1964. Maren beskrives som en liten og vever person med et godt smil. Livet hennes var preget av nøysomhet og hardt arbeid. Maren vokste opp på husmannsplassen Enga under Nes. Da foreldrene døde, ble Maren husholderske for Pål som bodde i Portestua og var skomaker og ferjemann. Ved fjorden nedenfor Portestua la dampbåten til. Det fortelles at Maren og Pål var forlova i en rekke år, men på spørsmål om giftermål, svarte Maren: "Nei, det er itte noe å koste prest på!" Maren tok på seg mye slags arbeid. Hun var med i slaktinga på gårdene, hun klippet sauer, pelte poteter, kokte pølser og sylte, skurte golv og vasket tøy for hyttefolk. Det tyngste arbeidet var vel da kjøreveien skulle

pokkes, og Maren var eneste kvinne som var i steinbrøttet og hogg stein sammen med karfolka. På sine eldre dager syntes Maren at folk hadde mistet arbeidsgleden, for "det er itte noe som gir mer varig glede enn arbeid" var hennes visdomsord.

Bildetekst:

Maren og Portestua der hun bodde i over 50 år. Vi Vil Vinne-frimerket fra 1945 med Portestua i bakgrunnen.

Foto: Hole bygdearkiv og Buskerud fylkesfotoarkiv.

Kilde: Artikkel av Thorbjørn Smedsrud i Drammens Tidende 1957, og diverse informasjon samlet av Astrid Viktil.

KØLABRENNER OG BAKSTEKONE

Lovise Oppigarden Hurum ble født på Langebru på Krokskogen 1846. De var i alt 17 søsken, for faren giftet seg tre ganger. Je har aldri gått på skole, men je hadde slik hau til å lære - bokstavene lærte je mei ved å lesa på brennevinstønnene som fór med lasskjørera forbi heme på Langebru. Som liten måtte Lovise gjete sauer. Det kunne bli kaldt i flekksnøen om våren, for ungene gikk støtt barbeint den tida. Om ei kølamile fans i nærheten, måtte ungene bort å varme beina. Lovise var også kølabrenner på Krokskogen. Da ble det lite søvn, for mila måtte passes dag og natt. Hun tjente noen år på Bærumsverket, og i åtte år tjente hun på Vassenden i Krødsherad. Da var det ikke snakk om månedslønn. "Je tente i åtte år - og tok itte ut en øre før dagen je skulle rese", fortalte Lovise stolt. Seinere var hun bakstekjerring på Mo og bakte flatbrød av rug og erter. Lovise giftet seg med Anders Syversen Hurum, men syntes hun hadde hatt en liten familie "- bare tre gutter og ei jente -".

Bildetekst:

Lovise Oppigarden Hurum ved rokken, 89 år gammel.

Foto: Margit Johansen 1935.

Kilder: Artikkel av Thorvald Solberg i kvinnebladet Urd 18. mai 1935. A. Lagesen: Ringerikske slekter I.

MOR TIL 10 BARN

Antonie Gulbrandsen (1878-1977) ble født på husmannsplassen Steinsrud under Stein og vokste opp i en søskenflokk på åtte. I 1900 giftet hun seg med Johannes Gulbrandsen som var stallkar på Stein. Som nygifte bodde de på Nerstein, senere i Halvorsbråtan, og i 1915 kjøpte de et småbruk under Løken, senere kalt Gulbrandsen-Løken. I løpet av 25 år fikk Antonie og Johannes 10 barn som alle vokste opp. For Antonie var dagene fylt med

omsorg for den store barneflokk. I fjøset sto Moros som skulle melkes $\frac{1}{2}$ 7 om morgenen. Det hendte at Antonie tok på seg å klippe sauer for naboen, og hun fikk ull som betaling. Den vasket hun forsiktig og la i et flisfat til tørk.

Antonie karded og spant, og ungene våknet ofte om morgenen til lyden av rokken. Hun var flink til å spinne og strikke, og det kom mange varme sokker og votter fra hennes hender. Johannes var mye borte på arbeid, og Antonie måtte slå hveiteåkeren med ljå. Døtrene hjalp til og laga kornband som de satte opp i rauk. På gården hadde de også en hage med Leinstrand-epler. Om høsten ble ett og ett eple pakka forsiktig i silkepapir, og en fast dag i uka reiste Antonie med lastebilen til Johannes Brua for å selge epler på torget i Hønefoss. Antonie var så flink til å lage pultost, og det hendte at kundene i butikken til Karl Arnesen på Vik kunne få kjøpt både pultost og egg som kom fra Gulbrandsen-Løken.

Bildetekst:

- 1 - De gamle husa på Gulbrandsen-Løken. Privat bilde tatt ca. 1930.
 - 2 - Antonie Gulbrandsen utenfor stua si på Løken. Privat bilde tatt ca. 1970.
- Fortalt av Antonies datter, Ester Richardsen, 2000.

VÅRVASK VED STEINSFJORDEN

Vinterstid var det ofte lite vann i brønnene, og folk måtte klare seg som best de kunne. Spesielt gikk dette ut over klesvasken. Vannet måtte først og fremst benyttes til matlaging og nødvendig vanning av dyrene på gården. Når våren kom, var det tid for storvask. Mange gårder hadde fast vaskeplass ved fjorden, og skittentøyet ble ofte kjørt med hest til fjorden og vasket der. Det ble fyrst opp under bryggepanna for å varme vann, og avskjæringen (trebutt laget av ei todelt tønne) ble benyttet som vaskestamp. Vaskebrettet var en god medhjelper den gangen. Etter at tøyet var ferdig vasket, ble det skyllet i fjorden og hengt opp til tork. Gunhild (1882-1971) var den yngste av 7 søsken og kom fra gården Fjell i Etnedal. Hun kom som ung jente til Hole for å hjelpe sin eldre søster Marie som var gift og bosatt i Nordenga. Etter noen år møtte hun Johan Lohrviken som hadde en jordbrukseiendom på østsida av Steinsfjorden. De giftet seg i september 1906 og fikk sønnen Hans Thorleif i 1908.

Bildetekst:

Gunhild Lohrviken i ferd med vårvasken ved Steinsfjorden. Bildet er tatt ca. 1907.

Tekst: Gunhilds barnebarn, Gerd Lohrviken, 2000.

HUN LAGET KRØLLHÅRSMADRASSER

Astrid Gjervell Marstrander (1890-1975) var prestedatter og født i Engerdal. Som ung gikk hun blant annet på Røros middelskole og lærte seg senere tysk, stenografi og maskinskriving. Etter noen år som kontordame giftet Astrid seg i 1914 med bergingeniør Rolf Marstrander som arbeidet i Uruguay. I to år bodde de i Sør-Amerika, og sønnen Fredrik ble født der. Senere fikk de døtrene Astrid, Anne-Margrethe og Vigdis. Våren 1928 kjøpte familien Nordre Lore, og et nytt liv som bondekone begynte. Etter 8 år på Lore ble Astrid enke og alene med ansvaret for gården. Til hjelp på gården hadde hun kokke og ei innejente. Til utarbeidet trengte hun sveiser og agronom pluss to gårdsgutter i sommerhalvåret. Særlig krigsårene var vanskelige. Hun hjalp blant annet unge gutter som var forfulgt av nasistene til å gjemme seg på gården. Etter krigen ble gården forpaktet bort inntil datteren Vigdis og hennes ektemann overtok gården i 1957. Astrid Marstrander var sosialt og politisk interessert. Hun satt i Hole herredsstyre én periode, i Hole menighetsråd to perioder, var med i aksjonen for Europa-hjelpen og i Utsmykningskomiteen for Hole nye kirke som ble innviet 1954. Hun var også i mange år aktivt med i Hole Sanitetsforening og Hole Bondevinnelag. Astrid laget krøllhårsmadrasser av hestetagl som ble klippet av fra hestenes hale og man. Hestetaglet ble kokt og deretter karded slik at det krøllet seg. Selve kardingene var tungt arbeid. Kokt og krøllet hestetagl var ypperlig som madrassfyll og ble til gode

krøllhårsmadrasser.

Bildetekst:

Astrid Marstrander i sin mors eller bestemors festkjole i sort silkebrokade. Kjolen har kø, et spesielt sydd skjørt. Foran holder hun et sort silkesjal.
Privat bilde fra 1961.

VERTINNE OG KOKKE PÅ KLEIVSTUA

Under krigen var det ei kvikk ungjente som arbeidet på Samvirkelaget i Sundvollen. For "gutta på skauen" var det til god hjelp at nettopp Inga sto i butikken. Hjemmestyrkene på Krokskogen trengte stadig nye forsyninger med mat, noe Inga sørget for. Var det tyskere i nærheten, varslet Inga med avtalt kode. Inga Rebne var født i 1922 på Røyse, og som ungjente gikk hun handelsskolen før hun kom til Sundvollen Samvirkelag. Der ble hun kjent med Leif Falch på Kleivstua, og i 1948 giftet de seg og fikk etter hvert to barn. Inga ble en god vertinne på Kleivstua, og hun fikk mange arbeidsoppgaver. Best likte hun seg ved grytene på kjøkkenet, for Inga kunne kunsten å lage god mat. Eneste farbare vei den gangen var den bratte Krokkleiva som kunne være farlig glatt om vinteren. Her kjørte Leif Falch med jeep, for varer måtte hentes til Kleivstua. Da taubanen kom i 1948, ble det lettere å frakte varer. Taubanen ble så populær at antall gjester på Kleivstua økte betydelig. De bygde da en stor kafeteria, og der var det fullt hus, særlig i helgene. Da datteren Berit overtok Kleivstua i 1975, gikk de over til å servere bare vegetarkost. Som erfaren kokke klarte Inga også det. Etter bortimot 30 år som vertinne og kokke på Kleivstua, var arbeidsdagen slutt for Inga Falch. Hun døde på Hole sykehjem i 1999.

Bildetekst:

Inga Falch på kjøkkenet på Kleivstua i 1970-åra.

Privat foto.

Fortalt av: Berit Falch og Reidun Fekjær, 2000.

SETERBUDEIE PÅ KROKSKOGEN

Karen Larsen (1861-1947) vokste opp på husmannsplassen Jomfruland under Stein, og ble enke bare 34 år gammel. Hun var gift med skomaker Anders Larsen i Sundvollen som døde i 1895 da deres førstefødte, datteren Andrea, bare var to uker gammel. Som enke måtte Karen livnære seg på beste måte. Hun var mye borte på arbeid, og problemet var ofte hvem som skulle passe vesle Andrea. I 1902 var Karen budeie på Storøya, og lenge etter husket hun hva major Brandt på Storøya hadde sagt: "Det gjør ikke noe om det vesle barnet er med." Karen arbeidet også mye hos Johan Blyberg i Sundvollen. Om sommeren var hun kokke på hotellet, og om vinteren budeie i fjøset. Fra 1906 og i over 20 år framover var Karen seterbudeie på Krokskogen. Først var hun fire år på Kneika, så to år på Nordsetra, og deretter mange år på Retthella og seinere på Torget. Karen og Andrea reiste på setra tid-lig i juni og kom ned igjen i slutten av september. Karen kunne ha 30 kuer å melke på setra. Melka ble separert hver morgen og kveld. Fløten ble samlet i melkeringer og fordelt til de forskjellige bønder som hadde hver si hylle i mjølkebua. Hver 14. dag kom det folk med kløv fra gårdene for å stelle, dvs. å breste mjølka og sveive på rullekinna. Karen hadde også med egen ku og kalv, pluss to griser og høner på setra. Om vinteren var Karen ivrig ved veven. Hun vevde lerret og vømmøl (grovt og tjukt ulltøy), og stoff til gardiner og dynetrekk, noe som ga ekstra inntekter.

Bildetekst:

På Torget (Torgsetra) 1931. Ole Svendsen er på besøk med hest og slepedoning. Karen står med hendene i sida og ser på datteren Andrea. Kvinnen til høyre er ukjent. Inngangsdøra er pyntet med lauv, og til høyre for døra henger en vassele og en ostepose.

Fortalt av Karens datter, Andrea, til Harry Sundøen rundt 1980.

LÆRERINNE OG BONDEKONE

Den første generasjon lærerinner i Hole ble tilsatt fra ca 1890 og framover. Flere av dem var svært trofaste og arbeidet hele sitt yrkesaktive liv for det meste i barneskolen i Hole. Bergitte Tveiten ble tilsatt i 1892 og var lærerinne i 35 år.

Anna Selte ble tilsatt i 1901 og var lærerinne i 30. Sara Lehne ble tilsatt i 1920 og var lærerinne i 22 år. Alis Fekjær ble tilsatt i 1924 og var lærerinne i 26 år. Therese Hundstad ble tilsatt i 1928 og var lærerinne i 44 år. Maggi Jørgensen ble tilsatt delvis før 1940 og var lærerinne i 26 år.

Lina Bjella fra Bjørke i Steinsfjerdingsdalen skal få representere disse "pioner-kvinnene". Lina ble født i 1906, og i 1927 var hun ferdig utdannet lærerinne fra Lyches lærerskole i Oslo. Samme år begynte hun å undervise i småskolen på Stadum skole. I 1931 giftet Lina seg med Karsten Hammersbøen og ble samtidig bondekone på Vestigarden Fjell. Etter hvert ble Lina også mor til tre barn. I 15 år var Lina lærerinne ved Stadum skole, deretter var hun vikar ved ulike skoler, og fra 1961-1969 arbeidet hun ved Røyse skole. Hun var lærerinne i Hole i noe over 23 år.

Bildetekst:

Familien på tur i 1935. I kassa på sparken sitter sønnen Kåre. Foran står fra venstre: Gerda Hafnor, Eva (som var på besøk) og Marit Hafnor. Bak står Anders Fjeldstad og Karsten og Lina Hammersbøen.

Foto: Hole bygdearkiv.

Kilde: Skolehistorie for Hole til 1940. Utgitt 1987.

HUN DREV PENSJONAT I SØR-AFRIKA

Gyda Engelbrektsdatter (1856-1944) ble født i Åmot i Øster-dalen. Foreldrene var ikke gift, og som barn ble Gyda satt bort på legd. Hun kom på stor-gården Mellegården Deset, og der ble hun tidlig satt i arbeid. Gyda gjette sauer, geiter og kuer, og dyra måtte passes for både ulv og bjørn som det var en del av den gangen. Gyda opplevde at bjørnen en gang kom helt inn på setervollen og slo i hjel ei ku. Av en gam-mel legdekall på gården lærte Gyda å helbrede både dyr og mennesker ved å "lese over dem". Som ung møtte Gyda en kjekk holeværing, Hans Thomassen fra husmannsplassen Ny-stua under Gjesval. De giftet seg og fikk tre barn. To sønner, Thomas og Christian, vokste opp. I 1890 kjøpte Gyda og Hans plassen Nystua og ble selveiere, men de hadde en drøm om et bedre liv. I 1903 reiste hele familien med seilskute via England til Durban i Sør-Afrika der de ankom 9. juni. I Durban var det arbeid å få for flinke folk. Hans og de to sønnene var snekkere og var med og bygde misjonsstasjoner. Gina, som hun nå kalte seg, drev et pensjonat i Durban. Men så skjedde tragedien. Sønnen Thomas ble syk av malaria og døde bare 19 år gammel i 1905. Da reiste Gina og Hans tilbake til Nystua i Hole. Hans døde i 1915, og i nesten 30 år bodde Gina som enke i Nystua. Gina var flink til å lage mat. Det var mange gårder i Hole som fikk hjelp av henne når det skulle holdes større selskaper.

Bildetekst:

Gina med sønnen Thomas utenfor Nystua før de reiste til Sør-Afrika i 1903.

Privat foto.

Fortalt av Ginas oldebarn, Dag Hæhre, 2000.

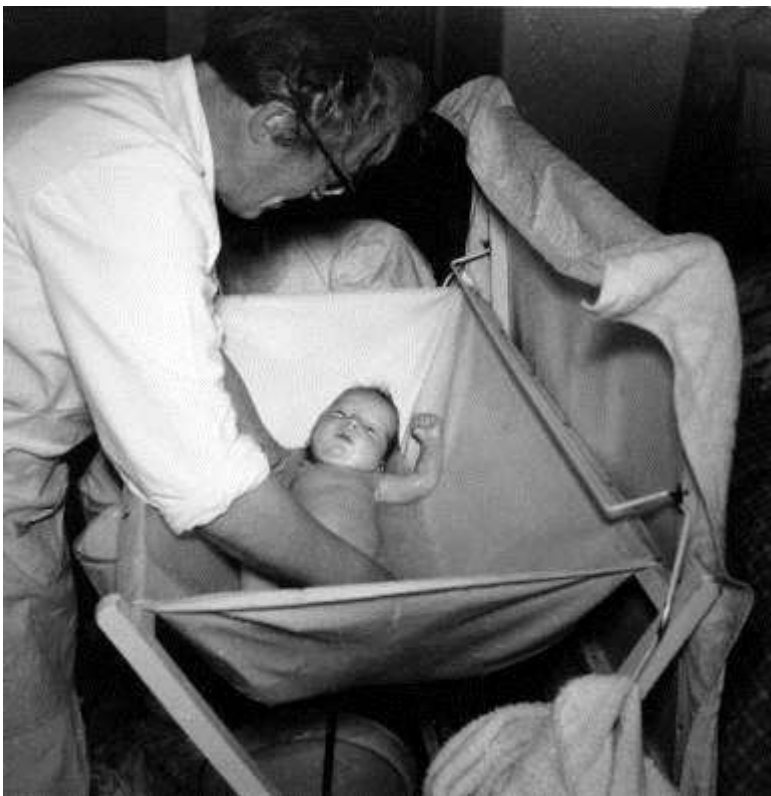

JORDMOR OG BONDEKONE

Marthe Hagelsteen (1885-1965) fra Søhol på Røyse gjorde noe uvanlig for sin tid. Hun skaffet seg utdanning og et yrke. I 1910, 25 år gammel, tok hun eksamen ved Kristiania jordmorskole. Marthe var tidlig ute, for det var først i 1898 at Stortinget hadde vedtatt loven om jordmor (fødselshjelper), noe som gjorde det mulig å ansette kommunale jordmødre. Kravet var full sykepleierutdanning og eksamen fra en offentlig jordmorskole. I ni år arbeidet Marthe som privatpraktiserende jordmor i Hønefoss. I 1919 ble hun distriktsjordmor i Hole, og året etter giftet hun seg med Anton Hagelsteen på Fekjær (Nerigarden), og arbeidet fra da av både som bondekone og jordmor. I 1923 ble datteren Ingeborg født. Hole kommune betalte kr. 1,- pr fødsel for inntil 20 fødsler i året. Ble det flere enn 20, var det meningen at de fødende sjøl skulle betale. Slik "lønnte" det seg å føde tidlig på året. Men mange hadde det trangt om penger, så det ble nok ofte for Marthe å gjøre jobben gratis. Som jordmor hadde Marthe også ansvar for vaksinerings og barnekontroll, og det fortelles at mange fortvila kvinner kom til Marthe for å få råd og trøst ved uønska svangerskap. Marthe hjalp så godt hun kunne, og fikk de fleste til å fullføre svangerskapet. I hele 33 år var Marthe jordmor i Hole. Som pensjonist var hun vikar på Det katolske sykehus i Hønefoss.

Bildetekst:

Marthe og Anton Hagelsteen med datteren Ingeborg i 1928. Privat foto. Fortalt av Ingeborg Hagelsteen Vik i 1994, og Reidun Fekjær og Gudmund Bakke i 2000.

HUSMORVIKAR I HOLE

Marie Rognerud fra Solør kom til Hole rundt 1950 som nytilsatt husmorvikar. Mange husmødre hadde store forventninger til den nye kommunale stillingen, og Marie Rognerud mer enn innfridde disse forventningene i alle de årene hun arbeidet som husmorvikar i Hole. Ordningen med kommunale husmorvikarer ble innført etter krigen. Fra 1948 ga staten tilskudd til slike stillinger som var ment som hjelp til familier der husmoren var fraværende, oftest på grunn av sykdom eller fødsel. En kommunal husmorvikar måtte ha husmorskole pluss et halvårig spesialkurs. Det fortelles om Marie at hun var svært dyktig og viste omsorg for hele familien når mor i huset var dårlig. Men mest omsorg viste hun den syke, eller den nybakte moren med baby. Der hun kom overtok hun alle huslige sysler: daglig matstell, klesvask, brødbakst, all slags rengjøring osv. Maries praktiske sans kommer fram i følgende historier: Marie

skulle bake brød, og mjøl måtte hentes og bæres i den tunge nuen (trau av tre) fra stabburet. Nuen var altfor tung, mente Marie, og sendte husfar til Hønefoss for å kjøpe en mye lettere plastbalje.

I en annen familie mente Marie at toåringen i huset måtte få trehjuls sykkel. Og slik ble det, for hun var en myndig dame. Det fulgte trygghet med husmorvikaren, og det er mange i Hole som fortsatt tenker på Marie med stor takknemlighet. Marie bodde i alle år på Kjeldsborg ved Mo på Røyse. I 1979 døde hun på Hole sykehjem.

Bildetekst:

Marie Rognerud hadde et eget lag med barn. På bildet til venstre bader hun nyfødte Jon Ruud i 1957, og på bildet til høyre har hun 1½ år gamle Amund Fjeldstad på fanget i 1963. Huset i bakgrunnen er hovedbygningen på Frøyu. Fortalt av: Grete Hafnor, 2000.

BONDEKONE OG SKOLEPOLITIKER

Johanna Bihli (1901-1994) giftet seg i 1930 med Syver Bihli, og dermed begynte hennes liv som bondekone i Hole. Johanna vokste opp i Åsa. Som bondekone på Bili hadde Johanna ansvar for sin egen voksende familie og tjenestefolk på gården. På Bili var det gårdsgutt og ute- og innejente. I løpet av fire år fikk Johanna tre barn, mens det fjerde barnet kom noen år senere. Det var mange måltider i løpet av en dag, frokost klokka 7, dugurd (duvern) klokka 10, middag klokka 13 med hvil og kaffi klokka 15, og kveldsmat klokka 19. Som bondekone hadde Johanna ansvar for stell av alle husdyr på gården, men det var ett unntak. Hesten var så viktig at den måtte bonden selv stelle. Dette har lang tradisjon i Norge. I fjøset var det kuer, kalver, sauer, griser, høner og noen katter. Hver dag skulle 6-8 kuer melkes morgen og kveld, og det var god hjelp da melkemaskinen kom etter krigen. Under krigen

ble det nødvendig å kinne smør igjen, og Johanna knadde pultost og kokte prim. Det var dramatisk på Bili april-dagene 1940. Den 12. april måtte familien rømme med tre små barn til slekt på Røyse da tyskerne kom og låven brant ned. Alle husdyra brant inne unntatt hønene.

De flakset ut og reddet seg i brannen. Johanna var interessert i bygdesamfunnet, og som lærerdatter og mor til fire barn var hun særlig interessert i folkeskolen. Da skolen en periode under krigen ble stengt, samlet hun skolebarn fra nabolaget og underviste dem på Bili. Johanna deltok gjerne i avisdebatter i lokalavisa. Hun var opptatt av kvinnesak, for hun syntes mange kvinner sleit tungt. Noen år rundt 1950 var hun med i skolestyret, og hun var også skolestyreformann en periode.

Bildetekst:

1 - Johanna Bihli med hesten foran stabburet på Bili ca 1965.

2 - Johannas tre eldste barn, fra venstre: Thor f. 1931, Inger Marie f. 1935 og Sverre f. 1933.

Fortalt av: Inger Marie Bihli, 2000.

